

I
січень
1967

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

Самостійні ігри малят

Гра — основа діяльності маленької дитини. Вона починає гратися уже в перші місяці після народження: з кільцями, брязкальцями, кульками, власними ручками і ніжками. В грі дитина одержує знання про навколишній світ, набуває певних умінь і навичок, — тобто вчиться жити.

Практика роботи з малятами дворічного віку показує, що в своїх іграх вони, як правило, наслідують тому, що бачать і чують, і тим самим наче закріплюють в своїй свідомості, пам'яті те, що вони повсякденно спостерігають. В грі, як ні в чому іншому, формується характер і норми поведінки, тобто ставлення до речей, взаємини з навколишніми людьми, оцінка вчинків. Ось чому нам, педагогам, не повинно бути байдуже, чим і як граються наші вихованці.

Як же навчити дітей самостійно гратися з користю для себе і для інших, як домогтися того, щоб гра сприяла вихованню почуття товарищескості, уміння вести себе в колективі та інших якостей?

Про свій досвід у цій справі мені б і хотілося поділитися на сторінках журналу.

Група, з якою я працюю, складається з 25 малят, з них 11 віком від 1 року до 1 року 2 місяців і 14 — від 1 року 2 місяців до 2 років. Усі вони цікаві, забавні, не схожі один на одного. Ось кілька характеристик, складених нами на початку роботи з дітьми:

Оленка (1 р. 10 міс.). Дуже рухлива, весела, ласкава, любить гратися з дорослими, не любить гратися одна; з іграшками поводиться погано — бере їх і тут же кидає, але товаришам іграшки не дає.

Ігор (1 р. 10 міс.). Прийшов у групу тихий, акуратний хлопчик, грається завжди один, часто може сидіти без іграшки на одному місці.

Юра (2 р.). Відвідує ясла-садок другий рік; дуже впертий, нервовий, гратися не вміє, найчастіше йому подобається лише та іграшка, якою граються інші.

Наталка (2 р.). Відвідує групу з вересня; спокійна, в міру рухлива, любить гра-

тися, ділиться іграшками з товаришами. Лариса (1 р. 10 міс.). Слабка дівчинка, часто хворіє, малорухлива, вередлива; іграшки не уступає, а на зауваження виховательки реагує плачем.

Перші спостереження показали, що малята в силу своїх вікових можливостей не вміють гратися самостійно: вони починають гратися лише тоді, коли з ними хтось зайнятий із старших вихованців або дорослих. Діти, старші в групі, відтворювали певні дії, властиві іграшковим образам, відповідно до своїх знань, досвіду. Наприклад, брали гумову собачку і голосом передавали її гавкіт, качали півника, але все це робили недовго. Скоро вони залишали таку іграшку там, де гралися, не думаючи, що хтось може наступити на неї і пошкодити. Часто малюки пробували сісти на маленькі автомашини, але не вміли возити їх, тягнучи за мотузок; не вміли гратися з кубиками, але любили дивитись, як це роблять дорослі, раз-у-раз просили щось побудувати.

Менші діти — ті переносили іграшки з місця на місце, іноді збирали в купу кілька і залишали їх там. Малюкам дуже подобалося, коли падала іграшка, і самі пробували кидати їх на підлогу; часто безцільно возили по підлозі якусь іграшку або ляльку.

В усіх дітей групи не було навичок бережливого ставлення до іграшок. Жодна дитина самостійно не клала іграшку на місце і не знала, що існує таке місце. Навіть дворічні малюки клали іграшки на стелаж лише після нагадування.

Зважаючи на все це, ми поставили перед собою такі завдання:

1. Створити в групі обстановку, яка б сприяла розвитку у дітей позитивної емоціональної настроєності, що є, як відомо, однією з основних умов виникнення дитячих ігор.

2. Навчити малят вільно орієнтуватися в групі, щоб викликати у них інтерес до всього, що їх оточує.

3. Виховувати у дітей добрі, щирі стосунки з своїми товаришами та дорослими.

4. Створити сприятливі умови для ігрової діяльності, правильно підібрати іграшки і розміщувати їх так, щоб діти могли вільно користуватися, вчилися правильно поводитися з ними.

Практика переконує, що коли в групі обстановка спокійна, ніщо дитину не турбує, вона здорова, бадьора, тоді, природно, і виникає бажання гратися. Для створення позитивної емоціональної настроєності велике значення має насамперед початок робочого дня — ранок. Ми завжди зустрічаємо малят доброзичливою, ласкавою усмішкою, прагнемо нічим не затьмарити їх приходу в дитячий садок.

При доборі іграшок виходимо з того, що найбільш корисні ті з них, з якими дитина може вільно і різноманітно гратися, тобто розвивати свої уміння, закріплювати знання, вчитися міркувати, та які своїм зовнішнім виглядом радують малят, виховують смак.

Іграшки в груповій кімнаті розміщено так, щоб тут було досить просторе і зручне місце для гри, щоб діти могли самостійно користуватися ними. Лежать іграшки, потрібні для найближчих занять, в шафі, решта — на стелажі. Тут же поряд стоять великі іграшки — качалки, візки, конячки тощо. В груповій кімнаті є два килими в протилежних її кутках. З настанням літа діти весь час проводять на відкритому повітрі, а тому туди ми переносимо і іграшки. На майданчику є для цього невеликий стелаж, який відповідає зросту малят. Тачки, візки, коляски стоять в кутку майданчика в тіні.

На початку року ми працюємо з іграшками, знайомими дітям. Це кубики, гумові зайчики, котики, домашні тварини, ляльки. М'ячі лежать в сітці, яка висить біля стелажа.

Перш ніж приступити до виховання у дітей умінь самостійно гратися, ми відвідали кожного малюка вдома. Наші спостереження показали, що часто добір іграшок

батьками не відповідає віковій дитини; в багатьох сім'ях немає певного місця для ігор, дитячі іграшки зберігаються абияк, в одному ящику, або їх ховають так, щоб вони не псували загального вигляду квартири, заставленої дорогими меблями.

Отже, виникла потреба роз'яснити батькам, які іграшки слід придбати, як їх зберігати, як вчити дітей гратися з ними. Ми розповіли, що іграшки слід розміщувати так, щоб це стимулювало ігрові дії: пірамідку, зібрану за розмірами кілець, тримати на низькому дитячому столику; ведмедика посадити в машину — дитина його возитиме; ляльку посадити за столик — дитина її годуватиме. Малят треба залучати до прибирання іграшок — це їм цілком уже доступно.

Крім того, було спеціально виділено один день на тиждень, коли батьки могли приходити в дитячий садок і безпосередньо спостерігати життя своїх дітей. В папці-пересувці вони могли ознайомитися з методичними порадами щодо керівництва дитячими іграми та з переліком іграшок, потрібних для дітей певного віку.

Щоб навчити малят орієнтуватися в груповому та прилеглих до нього приміщеннях дитячого садка, ми проводили заняття-огляди кімнат в ігровій формі.

Підгрупі дітей ми показували знайому іграшку, наприклад, кішку і запитували: «Дітки, хто це до нас у гості прийшов? Яка гарна кішеч-

ка! Вона хоче побути з вами. Зараз ми з нею будемо гуляти і дізнаємося, де можна мити руки. Ось умивальня. Тут ми будемо мити руки, вмивати лице. Кішечко, де дітки митимуть рученятка, умиватимуться? (Роблю вигляд, що слухаю кішечку). А це, діти, спальня. Дивись, кішечко, діти спатимуть тут. Кішечка хоче дізнатися, де у вас іграшки. Діти, а де у нас іграшки?» Діти показують полицю, на якій знаходяться іграшки.

Щоб привчити малят класти іграшки на своє місце, проводили дидактичну гру «Хто в цьому будиночку живе?» Пропоную, наприклад, таке завдання в ігровій формі: «Діти, ваші іграшки вже не хочуть гратися,— посадимо їх на стільчики. А іграшки не знають, де їх домішка, покажіть їм. Ваші іграшки плачуть: їм хочеться додому, а ходити вони не вміють, віднесіть їх додому на полицю».

Коли дитина кинула іграшку, нагадуємо їй, що ходити іграшка сама не може, а тому треба віднести її на полицю. Якщо таке нагадування не викликало потрібної реакції у дитини, тоді просто пропонуємо їй віднести іграшку на місце.

Такі вправи, неодноразове їх повторення, а також постійний контроль, тим більше, що у цьому віці у дітей пам'ять, увага недостатньо розвинені, сприяли закріпленню відповідних умінь. Через деякий час малята навчилися класти іграшки на стелаж у груповій кімнаті. Але як тільки ми вийшли на ділянку, довелося працювати над цим знову, бо обстановка і умови для ігор були незвичними дітям. Правда, тепер часу на формування умінь — класти іграшку на місце — пішло значно менше.

Дітям давати відразу багато іграшок не можна — вони ще не підготовлені як слід поводитися з ними. Дитині часто хочеться взяти собі всього побільше і не дати товаришеві, через що іноді трапляються сварки. Тому ми вносимо іграшки в групу поступово, але зразу ж вчимо правильно гратися з ними. Адже, як правило, іграшки, що відображають той або інший

предмет, знаходять своє застосування в грі, коли діти знають, як ними гратися.

Наприклад, перш ніж дати малюкам нову іграшку, ми завжди з ними граємося разом. Спочатку, скажімо, звертаю увагу дітей на те, що наша лялька Катя хоче покататися. Далі запитую:

А на чому ми її покатаємо?

— На машині,— відповідають діти.

— Ось яка гарна велика машина є у нас. (З роздягальні вносять новий іграшковий автомобіль).— Бачите, дітки, як лялька радіє... Пропоную Наташі покатати свою ляльку. А потім це ж роблять усі діти. При цьому я стежу за тим, щоб малюки не віднімали іграшок один у одного, показую, як треба за мотузочок водити машину. Говорю дітям:

— Машина маленька, тому катати на ній можна лише іграшку, а самим сідати не слід — машина поламається.

На закінчення гри пропоную Ігорю і Оленці поставити машину на нижню полицю, зазначаючи:

— Наша машина завжди тут стоятиме — це буде гараж для неї.

Через кілька днів я внесла ще одну автомашину і показала, як треба навантажувати в її кузов кубики і підвозити дітям, які будують дорогу.

Показуючи нову матрешку, розповідаю малюкам, що її можна носити на прогулянку, співати їй пісеньки, колихати. Через кілька днів відкрила ляльку і малюки побачили, що в ній ще одна маленька матрешка. Щоб діти вміли гратися з вкладними іграшками, було проведено кілька занять, на яких вони вчилися закривати матрешку, грибки, нанизувати кульки, дерев'яне намисто, кільця на пірамідку тощо.

Крім уже відомих малюкам ігор, ми придумували нові, складніші, наприклад: «Ваші ляльки і звірятка снідають», «Покатаємо півника на поїзді», «Почастуємо ведмедиків і ляльку Марійку пирогами», «Покатаємо ляльку на конячці» та ін.

Для того, щоб викликати у малят інтерес до гри, яка проводиться вдруге, ми, як правило, вводили до неї елементи новизни і цікавості. Адже просто переконати малюка гратися так, як цього хоче педагог, не завжди можливо.

Ось ми купаємо нашу ляльку. Раптом лялька «заплакала». Що трапилося? «Їй холодно, треба зробити воду теплішою». Або інший приклад: «Ведмедик обідає; раптом лапою він зачепив гарячу каструлю, обпik лапу, йому боляче, його

треба полікувати». (Показую, як слід виявити турботу до ведмедика).

Дитина в іграх завжди старається досягти чогось певного, якоїсь мети. З часом вона починає і розуміти, як краще зробити, щоб одержати бажаний результат.

...Дворічний Ігор довго і вперто намагається посадити ляльку на коня. Звичайно, це йому зрештою вдається. «Дивіться!» — радісно звертається він до мене.

В своїй роботі з малятами ми керуємося вказівкою Є. І. Тихеевої на те, що гра повинна викликати у дітей почуття радості, бадьорості, а тому не слід примушувати їх до гри. Однак це не означає, що до гри залучаються лише ті, хто бажає гратися. Я прагну зацікавити грою всіх малят, в тому числі несміливих, сором'язливих. Останнім найчастіше сама пропоную покатати ведмедика, відвести його до лікаря, нагодувати ляльку тощо. Надмірно ж «активних» дітей іноді доводиться стримувати.

...Василько намагається забрати у всіх кільця від пірамідки. «Дивись, Васильку, спочатку я надіну кільце, тепер ти, а далі Оленка, Наталка, Ігор, — говорю я. — Бачиш, яка у нас велика пірамідка вийшла!»

Так ми повторили два-три рази, але варто було мені відійти, як Василько відняв пірамідку і сам почав гратися. Довелося поступово привчати його гратися вдвох (зі мною), потім втрох і так доти, доки хлопчик не звик гратися з товаришами.

Малята привчалися звертатися до іграшки, як до живої істоти, про яку слід піклуватися, яку треба берегти. Наприклад, я бачу, що Сашко (1 р. 8 міс.) кинув собачку, а Василько (2 р.) та Лариса (2 р.) стоять поруч, але не помічають цього. Щоб звернути їх увагу, говорю: «Василько, Сашко, Ларисо, послухайте, хтось пищить! (Діти дивляться на мене). Це собачка! Бідний песик! Його хтось завів з дому і покинув. Запитай, Васильку, чому собачка плаче! (Той запитує). Собачка каже, — продовжую я, — що вона хоче додому. Оленко, іди по-

жалій собачку. (Оленка гладить її). Діти, вона ще пищить, може їсти хоче? Собачка говорить, що дуже хоче їсти. Сашко, нагодуй собачку і віднеси додому на полицю». (Сашко іде годувати, але забуває потім покласти іграшку на полицю, я нагадую).

Педагогічно правильне керівництво іграми малят залежить від того, наскільки добре знає вихователь кожну дитину, її характер, нахили, уподобання, а також вміє застосовувати конкретні прийоми такого керівництва. Зокрема, спостереження показують, що малята краще граються тоді, коли в їх іграх бере участь дорослий, оскільки він завжди може підказати, що робити з іграшкою, як нею гратися, вирішити спірне для них.

Один з виправданих прийомів є вказівка-доручення. Наприклад, Оленка (1 р. 7 міс.) взяла ляльку, довго носить її по майданчику. «Оленко, твоя лялька вже хоче їсти, погодуй її», — звертаюсь я до дівчинки. Оленка йде з лялькою до будиночка, саджає її за стіл, дає їй поїсти.

Але ось доручаю погодувати ляльок за одним столиком двом дівчаткам — Наталочці і Світлані. Спостерігаючи гру дітей, з радістю відзначаю зміну у їх взаєминах. Раніше кожна з них намагалася потягти столик до себе. Тепер цього нема, але чашка є лише в Наталки. Світлана хоче відняти чашку, але втручаюсь я: «Свето, ти попроси в Оленки чашку, скажи: «Дай, будь

ласка!» Та повторює мої слова, але Наталка чашки не віддає. Роз'яснюю: «Наталю, ти вже свою ляльку напоїла чаєм, а тепер хай Світлана напоїть свою, дай їй, будь ласка, чашку». Мир відновлено, дівчатка дружно граються.

Буває й інше. Ось Олег узяв машину і довго возить її по майданчику. Підійшов Сергійко і хоче взяти машину собі. Я бачу, що Олег не дає, і помічаю, що на машині багато кубиків. «Олег,— зауважую,— тобі важко одному водити машину. Хай Сергійко допоможе!» Діти поїхали разом. Через деякий час вони радісні, збуджені підходять до мене. Хвалю їх.

Цілком зрозуміло, що заохочення дає велику радість малютам. Малюкам приємно, що їх хвалять. Позитивно впливає і особистий приклад вихователя. Я, наприклад, помітила, що коли граюсь з дітьми, звертаю їх увагу на навколишнє, то у них виникає потреба частіше спілкуватися зі мною.

...Підходить один з малюків. В руках у нього м'яч.

— Олег, ти хочеш гратися зі мною?

— Так,— відповідає хлопчик.

Граюсь з Олегом, потім говорю:

— Ми вже погралися, тепер давай віддамо м'яч іншим.

Даю свій м'яч Сергійкові. Підходить Вітя. Говорю Олегу:

— Я уступила свій м'яч Сергійкові, а ти уступи Віті.

Олег так і робить.

...Света взяла ляльку, зайшла в будиночок, хотіла покласти її в ліжко. Лариса в цей час вклала спати свою ляльку. Ліжко в будиночку одне, тому виникла сварка.

— Свето, твоя лялька хоче спати? Але ж вона ще не роздягнулась,— зауважую я. Дівчинка знімає з ляльки платтячко.

Після цього говорю:

— Ларисо, дивись, твоя лялька відкрила вже очі, вона проснулась!

Лариса підняла ляльку, а Света вкладає свою в ліжко.

Проте інколи недосить раз чи два встановити мир між дітьми, щоб вони могли гратися поруч, користуватися однією іграшкою. Та ж сама Света наступного дня скидає Наталчину ляльку з ліжка. Починаю знову вчити дівчаток гратися разом. Іноді допомагає організувати спільну гру просте нагадування. Так, бачу, що Іра і Оленка взяли стільчики, ляльок і годують їх кожна окремо. Нагадую: «А де ми годували ляльок, коли я гралася з вами?» Діти йдуть до столу для ігор.

Так, користуючись простими прийомом, я допомагаю дітям навчитися гратися самостійно, зробити перші кроки в установленні дружніх взаємин з своїми ровесниками.

На кінець року багато малят уже вміли самостійно переносити яскраві враження від навколишнього життя на свої ігри або ж створювати нові ігрові ситуації на матеріалі свого, хоч і невеликого ще, досвіду. Всі навчилися класти іграшки на визначені місця і бережно поводитися з ними. Діти дружні в колективі, в них бадьорий настрій, всі вони охоче граються.

Звичайно, в подальшому переді мною постануть і інші завдання, розв'язання яких буде спрямоване на виховання навичок громадської поведінки, формування моральних якостей, нових інтересів, але те, чого вдалося досягти з малятами другого року життя, чи не найбільше радуватиме моє серце.

Гра має важливе значення в житті дитини, має те саме значення, яке у дорослого має діяльність, робота, служба. Якою є дитина у грі, такою ж багато в чому вона буде і в роботі, коли виросте.

А. С. Макаренко